

моральним компасом, наголошує на значенні поведінки людей та розвитку особистості, обговорює інституційні практики пов'язані з організаційною структурою та цілями, підкреслює вплив контексту на динаміку та результати лідерства, а також звертає увагу на необхідність чіткості у визначенні бажаних результатів лідерства.

Загалом, усі погляди наголошують на складності й різноманітності лідерства. Перспективами подальших досліджень є розгляд культурних контекстів, їх значення для лідерства.

Ключові слова: лідер, лідерство, теорії лідерства, шість вимірів, характер, характеристики, людська поведінка, інституційна практика, контекст, результати.

УДК 377/378:656.6]:[008:502/504]

Тетяна Рулевська

Відокремлений структурний підрозділ
«Київський фаховий коледж морського і
річкового флоту та транспортних технологій
Державного університету інфраструктури та технологій»,
Інститут професійної освіти
Національної академії педагогічних наук України
ORCID ID 0000-0003-2831-9155
DOI 10.24139/2312-5993/2023.01/352-364

СУТЬ І СТРУКТУРА ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МОРСЬКОГО І РІЧКОВОГО ТРАНСПОРТУ

Природне існування сучасної цивілізації та сталий розвиток суспільства в умовах глобальної екологічної кризи залежить від свідомого і раціонального використання людством обмежених природних ресурсів. Здатність особистості відчувати буття світу, адаптуватися до цивілізаційних тенденцій та культур, здійснювати свідому діяльність щодо доцільного перетворення навколишнього середовища й відповідального збереження природних ресурсів – характеризує рівень сформованості екологічної культури фахівця.

Мета: обґрунтувати суть та визначити компоненти екологічної культури майбутніх фахівців морського і річкового транспорту.

У статті проаналізовано базові категорії досліджуваного поняття: «культура», «культурність», «загальна культура особистості», «екологія», «екологічна культура» та ін. З'ясовано спільні особливості екологічної культури майбутніх фахівців щодо формування загальних ціннісних установок та морально відповідального ставлення особистості до культури суспільства і надбань природи. Виявлено, що екологічна культура особистості проявляється в системі «людина – культура – природа». У контексті особливостей професійної підготовки та специфіки майбутньої професійної діяльності уточнено структуру екологічної культури фахівців морського і річкового транспорту, що охоплює мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний і поведінково-діяльнісний компоненти. Обґрунтовано зміст структурних компонентів досліджуваного поняття, що спрямований на формування цінностей відповідального ставлення до природи й відповідності її законам, опанування еколого-значущими знаннями та

набуття вмінь екологозбережувальної діяльності в сфері експлуатації морського і річкового транспорту.

Висновки: системні техніко-технологічні зміни у транспортній галузі та розвиток педагогічної парадигми неперервної екологічної освіти зумовлюють динамічне оновлення змісту структурних компонентів екологічної культури майбутніх фахівців морського і річкового транспорту. Уточнено, що екологічна культура майбутніх фахівців морського і річкового транспорту – це динамічна складова загальної культури особистості, що проявляється в її готовності забезпечувати взаємодію із природою та за умов розвитку ціннісно-мотиваційного, когнітивно-пізнавального та поведінково-діяльнісного компонентів у процесі професійної підготовки забезпечує здатність майбутніх фахівців відповідально, дбайливо й усвідомлено здійснювати раціональну професійну діяльність, використовуючи, примножуючи та зберігаючи природні ресурси.

***Ключові слова:** культура, екологічна культура, професійна підготовка, екологічна освіта, майбутні фахівці морського і річкового транспорту.*

Постановка проблеми. Інтенсивні процеси розвитку промисловості, індустріалізація, науково-технічна революція, масова вирубка лісів, будівництво заводів-гігантів, атомних, теплових і гідроелектростанцій суттєво зумовлюють видозміну природніх станів навколишнього середовища, що призводить до глобальної екологічної кризи. За таких обставин очевидним є пошук можливостей відновлення порушених станів природи, що забезпечується адаптаційними можливостями людини і людською діяльністю, що ґрунтується на здатності кожної особистості відчувати буття світу, пристосовуватися до цивілізаційних тенденцій та культур, водночас, усвідомлюючи власну місію у раціональному використанні і розподілі обмежених природних ресурсів завдяки системному розвитку екологічної культури.

Культурні норми і правила не є спадковими ознаками, що закладені в генах, вони засвоюються упродовж усього життя, за допомогою навчання, цілеспрямованої продуктивної діяльності та саморозвитку. Еволюційні процеси, вплив зовнішніх і внутрішніх чинників видозмінюють культуру людства в загальному значенні, що призводить до пріоритетності розвитку її різновидів, які мають суттєве значення для збереження унікальності і своєрідності національної культури суспільства. Кожен народ має свою унікальну культуру, накопичуючи століттями культурні цінності, які залежать від базисних архетипів і категорій (Бог, світ, життя, людина, смерть), а також від географічного положення, кліматичних умов, розмірів території тощо. Вивчення відносин живих організмів із навколишнім середовищем, їх взаємозв'язків та взаємовпливів на природу в цілому актуалізує значення науки екології («вчення про будинок», «вчення про

Батьківщину»), яка пояснює розуміння самого існування людей на планеті, відносин між людиною і природою, природою і суспільством.

Вперше інтеграція екологічних учень у розвиток та збереження культури спостерігається в середині ХХ століття, коли у дослідженнях американських учених було виявлено пропорційну залежність забруднення ґрунтів і світового океану, знищення багатьох видів тварин від антропогенної діяльності, виснаження ґрунтів від нерозумної сільськогосподарської діяльності тощо. Для вирішення цих проблем актуалізується значення розвитку «екологічної культури», що охоплює цілий напрям людської діяльності та мислення, від якого залежить природне існування сучасної цивілізації та її сталий розвиток.

Готовність до вирішення екологічних завдань є інтегральною якістю кожної сучасної особистості, а вирішення професійних завдань з урахуванням екологічних вимог та забезпеченням екологічної безпеки передбачає формування екологічної культури у майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки.

Особливості професійної діяльності майбутніх фахівців морського і річкового флоту пов'язані не тільки із виконанням функціональних обов'язків, а характеризується усвідомленим ставленням до збереження природних ресурсів, готовністю вирішення професійних екологічних завдань із мінімалізацією негативних впливів на природу. Саме тому, екологічні знання є обов'язковими у контексті професійної підготовки, а розвиток екологічної культури майбутніх фахівців морського і річкового транспорту є актуальною проблемою педагогічної теорії та практики.

Джерела. У Національній транспортній стратегії України на період до 2030 року визначено пріоритети інтеграції національної транспортної мережі в Транс'європейську транспортну мережу та окреслено напрями реалізації стратегії, серед яких – безпечний для суспільства, екологічно чистий та енергоефективний транспорт. Виконання зобов'язань міжнародних конвенцій, ратифікованих законодавством України, вимагає застосування технологій, які мінімізують вплив на живу природу та землі, сприяють збереженню морського біорізноманіття, врахування потреб охорони навколишнього природного середовища, збереження земель, водних об'єктів, біорізноманіття під час розвитку транспортної інфраструктури (Розпорядження КМУ, 2018). Державна політика розвитку галузі морського та річкового транспорту спрямована на інтеграцію усіх її

сегментів із європейськими вимогами, зокрема щодо: підвищення конкурентоспроможності внутрішнього водного транспорту на внутрішньому і зовнішньому ринку; оновлення стандартів екологічної безпеки; підвищення рівня безпеки перевезень та експлуатаційної надійності; скорочення обсягів викидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище тощо (Наказ МІУ, 2015).

Поступова реалізація означених напрямів видозмінює глобальне розуміння екологічної культури суспільства у вимірах природи, людини і суспільства, розвиток яких відбувається у єдності і гармонії, що у конкретній діяльності проявляється рівнем екологічної культури особистості – сформованою сукупністю екологічних знань, поглядів, переконань і конкретних вчинків задля спільного соціоприродного і особистісного розвитку людини, зокрема й у межах професійної екологічної діяльності

Дослідження розвитку екологічної культури майбутніх фахівців морського і річкового транспорту ґрунтується на вивченні етимології терміну «культура» (лат. «cultura» – обробіток, догляд, землеробство, виховання, освіта, розвиток, поклоніння, шанування) та історичних витоків розвитку її специфічних ознак відносно видозмін у природі та особливостей епох. У давні часи термін «культура» найчастіше вживався для позначення сільськогосподарської діяльності людини, виховання та навчання дітей, вдосконалення фізичного стану тощо. Перші обґрунтування поняття «культура» у контексті співвідношення із природою та навколишнім середовищем здійснені німецьким дослідником С. Пуфендорфом (1632-1694) (Левчук та ін., 1999). Концепція розвитку культури для «покращення природи» та «покращення життя» є основою логічного вираження практично усіх різновидів культур, які розвиваються у суспільстві.

Сучасні наукові концепції культури та екології є основою розвитку нового наукового напрямку культурної екології. На переконання Л. Лук'янової, екологічний аспект культури неможливо відділити від культурного аспекту екологічної ситуації. Культура є результатом розвитку взаємовідносин людини і довкілля, від рівня культури залежить і форма відносин з навколишнім природним середовищем (Лук'янова, 2006, с. 298). У реальних умовах економічної ситуації рівень екологічної культури особистості в цілому та специфіка професійної культури формується і розвивається на усіх рівнях освіти, визначаючи екологічну освіту пріоритетним напрямом у проектуванні освітніх стратегій.

Вітчизняні дослідники (В. Крисаченко (1996), І. Качур (2011), М. Хилько (1999) та ін.) розглядають екологічну культуру на особистісному рівні як здатність людини відчувати живе буття світу, приміряти і пристосовувати його до себе, взаємоузгоджувати власні потреби й устрій природного довкілля. На діяльнісному рівні екологічна культура є цілепокладаючою діяльністю людини (включаючи і наслідки такої діяльності), спрямованою на організацію та трансформацію природного світу (об'єктів та процесів) відповідно до власних потреб та намірів. На думку М. Дробнохода, функціонування екологічної культури забезпечує адаптацію етносу до природних умов і є способом організації життєвого простору, який охоплює систему уявлень, моральних і світоглядних установ (Дробноход, 2000, с. 10). Відтак, головною функцією екологічної культури є організації взаємовідносин суспільства та природи з урахуванням практичних потреб суспільства, забезпечення підтримки стабільного стану природи задля збереження умов існування й розвитку людства. Інші функції екологічної культури: виховна (формування певних стереотипів поведінки щодо природи окремих індивідів та суспільства загалом), прогностична (створення можливості передбачення наслідків людської діяльності, результатів перетворення природи), регулятивна (управління ставленням суспільства до природи в процесі господарської діяльності) (Конта, 2009).

Досвід європейських країн засвідчує актуальність розвитку екологічно-орієнтованої державної політики, що ґрунтується на екологічній культурі і відповідальності за навколишнє середовище. В основі Європейської рамки компетентностей із сталого розвитку (European sustainability competence framework) – формування цінності «сприяння природі» та розвиток «зелених» компетентностей щодо сталого розвитку, які впроваджуються у навчальні програми з метою допомогти тим, хто навчається, розвивати знання, уміння та навички, а також ставлення відповідального та дбайливого осмислення, планування та діяльності по відношенню до планети та здоров'я суспільства (Bianchi et al, 2022).

Ґрунтуючись на актуальних завданнях розвитку національної системи морського і річкового транспорту, наукових концепціях еволюції культури суспільства та європейських орієнтирах сталого розвитку, постає необхідність на конкретно-науковому уточнити суть та структуру екологічної культури майбутніх фахівців морського і річкового транспорту.

Методи: теоретичні (аналіз, синтез, індукція) – для вивчення наукових праць з проблематики дослідження; аналізу нормативних документів та стратегій розвитку транспортної галузі; емпіричні (узагальнення, структурування, опис) – для дослідження національних і європейських тенденцій екологізації суспільства; уточнення суті поняття «екологічна культура майбутніх фахівців морського і річкового транспорту», обґрунтування структурних компонентів досліджуваного явища, формулювання висновків.

Мета статті – обґрунтувати суть та визначити компоненти екологічної культури майбутніх фахівців морського і річкового транспорту.

Результати й обговорення. Екологія є обов'язковим елементом професійної підготовки майбутніх фахівців морського і річкового транспорту. Метою екологічної підготовки є розвиток екологічної культури, що передбачає ставлення до збереження природних ресурсів, екологічну свідомість, готовність до вирішення професійних екологічних завдань. На кожному етапі професійної діяльності фахівців морського і річкового транспорту екологічна культура ґрунтується на загальній культурі і відображає найбільш суттєвий досвід екологічної діяльності, накопичений суспільством упродовж еволюції. Екокультурні стереотипи, досвід та моделі поведінки є рушіями розвитку нових відносин між суспільством та природою, що забезпечуються розвитком екологічної культури в контексті глобалізації, євроінтеграції та інноваційного поступу галузей економіки.

Таким чином, в основі екологічної культури – ставлення людини до природи і культури, свідомі і доцільні діяльність людини щодо перетворення цієї системи відносин, у якій проявляється ступінь культурності особистості та її приналежність до природи і суспільства. Культурність людини інтегрує усвідомлення природної приналежності до біосфери та суспільної діяльності, що не суперечить природності, а розвиває її, примножує та зберігає. Відтак, і екологічна культура майбутніх фахівців морського і річкового транспорту характеризується в узагальненому значенні як філософська категорія, що відображає рівень культурності особистості у системі «людина – культура – природа». Відносно особливостей професійної підготовки та специфіки майбутньої професійної діяльності фахівців морського і річкового транспорту, екологічна культура є відносно самостійною системою культури особистості, що характеризує її відносини із суспільством і природою в процесі оволодіння професією і освоєння ними матеріальних і духовних

цінностей, а також міру і спосіб залученості здобувачів освіти до свідомої діяльності щодо прогресивного розвитку транспортної галузі, доцільного перетворення навколишнього середовища та відповідального збереження природних ресурсів.

Усвідомлене ціннісне ставлення особистості до соціоприродного середовища та професійна діяльність з урахуванням екологічних принципів ґрунтується на системі морально-ціннісних установок, необхідних знань та навичок. Відповідно, у структурі екологічної культури майбутніх фахівців морського і річкового транспорту визначаємо: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний та поведінково-діяльнісний компоненти.

Мотиваційно-ціннісний компонент екологічної культури майбутніх фахівців морського і річкового транспорту характеризується ціннісним ставленням до навколишнього середовища і вмотивованою екоцентричною поведінкою. Ціннісному ставленню до навколишнього середовища передують формування системи установок щодо визнання природи як беззаперечної цінності людського існування; потреби у «спілкуванні» з природою та отримання позитивних емоцій від процесів її пізнання на рівнях: «особистість – природа»; «соціальна група – природа», «суспільство – природа». Система екологічних цінностей проєктується у моделях екологічної поведінки та діяльності через екологічну свідомість, що інтегрує перцепцію (відчуття, сприймання), мислення, афекти (емоції, почуття), вольові дії, а усвідомленість законів природи, екологічних принципів та норм екологічної безпеки формує сучасний екоцентричний світогляд особистості. Екоцентричний тип свідомості або екоцентричний світогляд майбутнього фахівця морського і річкового транспорту характеризується орієнтацією на екологічно доцільну діяльність у контексті задоволення потреб людини і відносно змісту професійних завдань із дотриманням етичних норм та екологічних імперативів щодо взаємодії з природою без руйнувань і порушень її гармонійності. Важливою цінністю у формуванні екологічної культури фахівця є відповідальність у прийнятті доцільних рішень у професійній діяльності зі збереженням гармонізації зв'язків із навколишнім середовищем та здатність прогнозувати наслідки власної діяльності. У дослідженнях Н. Граматик (2012) структура екологічної відповідальності виділяє схарактеризовано такими компонентами: емоційний (прагнення до позитивного емоційного настрою у

взаємовідносинах із довкіллям); когнітивний (потреба і усвідомленні своєї ролі у збереженні природи та необхідні екологічні знання щодо відповідальності); динамічний (оволодіння уміннями/навичками екологовідповідальної поведінки); регуляторний (прагнення до самовдосконалення екологічної відповідальності).

Екоцентричний світогляд детермінує моделі екологічно грамотної поведінки та мотивованої діяльності, зокрема й щодо задоволення потреби у підвищенні рівня екологічних знань.

Когнітивно-пізнавальний компонент екологічної діяльності майбутніх фахівців морського і річкового транспорту характеризується загальними та спеціальними екологічними знаннями у конкретних умовах виробництва. Загальні екологічні знання забезпечують цілісне формування екосвітогляду на основі пізнання особливостей взаємодії біосфери і техносфери, виражених у концепціях і теоріях, поняттях, судженнях, висновках тощо. Теоретичний рівень формування загальних екологічних знань полягає у засвоєнні сутнісних екологічної термінології, екологічних процесів, закономірностей, норм і вимог. Сукупність загальних екологічних знань не завжди гарантує екологічно грамотну діяльність, адже в конкретних умовах професійної діяльності загальні екологічні знання «нарошуються» спеціальними знаннями з екології відносно особливостей навколишнього середовища. Для майбутніх фахівців морського і річкового транспорту визначальними є загальні та спеціальні знання у їх синтезі, що інтегрує методології різноманітних наукових напрямів (суспільного, природного, технічного, геополітичного, економічного та ін.). На основі загальних знань спеціальні набуваються у процесі спостереження за конкретними екологічними об'єктами, поглиблюються знаннями щодо способів фіксування конкретних результатів досліджень, встановлюються причинно-наслідкові зв'язки між окремими процесами, які закріплюються як спеціальні знання про певні явища. Екологічні знання за своїм змістом є міждисциплінарними, трансформується через процеси інтеріоризації, проявляються «дієвістю» у ставленнях до природи, до організації та якості виконання професійних завдань, до збереження та доцільного перетворення навколишньої дійсності.

Когнітивно-пізнавальний компонент екологічної культури втілюється в екологічну діяльність, яка в основі *поведінково-діяльнісного компоненту*, що характеризується: загальнонавчальними уміннями – сприяють підвищенню екологічної

грамотності та екологічної компетентності особистості; інтелектуальними вміннями – забезпечують здатність до екологічного мислення із застосуванням дослідницьких навичок (аналізу, синтезу, абстрагування, наукового прогнозування тощо); практичними вміннями – дають змогу особистості екологічно грамотно оцінити стан природи та/або професійне завдання і прийняти рішення про вид діяльності, а у разі потреби – вжити заходів щодо захисту навколишнього середовища. Поведінково-діяльнісний компонент екологічної культури майбутнього фахівця відображає здатність до вибору відповідної моделі поведінки, що не суперечить цінностям, та перетворення екологічних знань в процесі еколого-виправданої практичної діяльності щодо: охорони природи, її збереження та відновлення; екологічного моніторингу; активної просвітницької екологічної роботи; проєктувально-практичної діяльності у взаємодії з природою; професійної діяльності відповідно до стандартів якості.

Поведінково-діяльнісний компонент відображається у різних видах діяльності конкретними трудовими діями. Наприклад, у науково-дослідній діяльності передбачає: моніторинг та вимірювання екологічних показників діяльності портів і засобів водного транспорту; оцінку відповідності фактичних екологічних показників встановленим вимогам; оцінку екологічної безпеки функціонування портів і засобів водного транспорту; оцінку та аналіз екологічних ризиків; розвиток систем ліцензування та сертифікації. У процесах проєктування необхідними є розуміння: цілей проєкту з вирішення транспортних завдань, критеріїв і показників досягнення цілей, побудови структури їх взаємозв'язків, виявлення пріоритетів вирішення завдань з урахуванням показників їх економічної і екологічної безпеки; прогнозування потенційних аварійних ситуацій і визначення необхідних дій персоналу в цих ситуаціях; розробки плану поводження з відходами; розробки технічних вимог до замовлення обладнання з урахуванням умов за рівнем шуму; розробки компоновальних схем судів і їх внутрішнього планування з урахуванням вимоги максимального видалення кают і салонів від джерел шуму. У майбутній організаційно-управлінській діяльності – це визначення черговості вирішення проблем ризику; відбір засобів і заходів щодо підвищення екологічної безпеки транспорту; оцінка ефективності екологічних заходів; здійснення виробничо-екологічного контролю за станом обладнання і якістю технологічних процесів; страхування екологічних ризиків; рішення соціально-

економічних проблем охорони навколишнього середовища на водному транспорті; ведення екологічної документації транспортного підприємства. У виробничо-технологічній діяльності майбутні фахівці морського і річкового транспорту повинні розуміти завдання інженера, керівника, капітана, а саме щодо: проведення технічних заходів щодо боротьби із забрудненнями води; запобігання цвітіння насипних вантажів на території перевантажувальних комплексів; обезпилювання перевантажувальних комплексів; знешкодження, переробки і вторинного використання відходів; зняття або зменшення шуму при роботі окремих ділянок порту; захисту від шумового впливу пасажирів і команди судна; роботи з пристроями шумо- і віброзахисних екранів; дотримання екологічних вимог при фарбуванні суден.

Мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний та поведінково-діяльнісний компоненти екологічної культури та їх зміст деталізують суть екологічної культури майбутніх фахівців морського і річкового транспорту цінностями, знаннями, уміннями й навичками, що забезпечують ефективну взаємодію особистості з природою та сприяють виконанню професійних завдань з дотриманням екологічних вимог. Розвиток екологічної культури у процесі професійної підготовки «передбачає оволодіння глибокими екологічними знаннями, відповідними уміннями і навичками з охорони навколишнього середовища, за рахунок наявності мотивації та ціннісних орієнтацій щодо спрямованої екологічної діяльності, направленої на збереження оточуючого середовища, які здобуваються під час вивчення навчальних дисциплін, розширюються й уточнюються протягом багатьох занять і переходять у переконання» (Пузир & Павлюк, 2021, с. 55).

Висновок. Аналіз інтерпретацій поняття «екологічна культура» у наукових дослідженнях дає змогу визначити спільну особливість щодо загальних ціннісних установок та морально відповідального ставлення особистості до культури суспільства і надбань природи. У контексті системних техніко-технологічних змін у транспортній галузі та розвитку педагогічної парадигми неперервної екологічної освіти структурні складові екологічної культури набувають інноваційного значення та динамічно оновлюються з дотриманням екологічного імперативу щодо відповідальності перед природою та відповідності її законам. Сучасний контент структурних компонентів досліджуваного поняття спрямований на опанування майбутніми фахівцями еколого-

значимими знаннями та максимально доцільне застосування практичних умінь/навичок у екоцентрованій професійній діяльності.

Екологічна культура майбутніх фахівців морського і річкового транспорту – це динамічна складова загальної культури особистості, що проявляється здатністю особистості забезпечувати взаємодію із природою та за умов розвитку ціннісно-мотиваційного, когнітивно-пізнавального та поведінково-діяльнісного компонентів у процесі професійної підготовки забезпечує здатність майбутніх фахівців відповідально, дбайливо та усвідомлено здійснювати раціональну професійну діяльність, використовуючи, примножуючи та зберігаючи природні ресурси.

Перспективи подальшого наукового пошуку пов'язуємо із обґрунтуванням методики розвитку екологічної культури майбутніх фахівців морського і річкового транспорту у професійних коледжах.

ЛІТЕРАТУРА

- Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80#Text> (*On the approval of the National Transport Strategy of Ukraine for the period up to 2030.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80#Text>)
- Стратегічний план розвитку річкового транспорту на період до 2020 року.* URL: <http://surl.li/hiyre> (*Strategic plan for the development of river transport for the period until 2020.* URL: <http://surl.li/hiyre>)
- Левчук, Л. Т. (ред.) (1999). *Історія світової культури: навчальний посібник.* Київ (Levchuk, L. T. (red.) (1999). *History of world culture.* Kyiv).
- Лук'янова, Л. Б. (2006). *Екологічна освіта у професійно-технічних навчальних закладах: теоретичний і практичний аспекти: монографія.* Київ. (Lukianova, L. B. (2006). *Environmental education in vocational and technical educational institutions: theoretical and practical aspects.* Kyiv).
- Крисаченко, В. С. (1996). *Екологічна культура: теорія і практика: навчальний посібник.* Київ. (Krysachenko, V. S. (1996). *Ecological culture: theory and practice.* Kyiv)
- Качур, І. В. (2011). Проблеми формування екологічної культури в освітньому середовищі. *Наука. Релігія. Суспільство*, 2, 209-213. (Kachur, I. V. (2011). Problems of the formation of ecological culture in the educational environment. *Science. Religion. Society*, 2, 209-213).
- Хилько, М. І. (1999). *Екологічна культура: стан та проблеми формування.* Київ. (Khylyko, M. I. (1999). *Ecological culture: state and problems of formation.* Kyiv)
- Дробноход, М. І., Вольвач, Ф. В., Іваненко, С. І. та ін. (2000). *Концептуальні основи формування екологічного мислення та здібностей людини будувати гармонійні відносини з природою: колективна монографія.* Київ. (Drobnokhod, M. I., Volvach, F. V., Ivanenko, S. I. ta in. (2000). *Conceptual foundations of the formation of ecological thinking and human abilities to build harmonious relations with nature.* Kyiv).
- Конта, Р. М. (2009). Екологічна культура. У І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк ... та Я. С. Яцків (Ред.), *Енциклопедія Сучасної України.*

- Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. URL: <https://esu.com.ua/article-18680> (Konta, R. M. (2009). Ecological culture. In: I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskiy, M. H. Zhelezniak ... ta Ya. S. Yatskiv (Red.), *Encyclopedia of Modern Ukraine*. URL: <https://esu.com.ua/article-18680>).
- Bianchi, G., Pisiotis, U. & Cabrera Giraldez, M. (2022). *GreenComp The European sustainability competence framework*, Punie, Y. and Bacigalupo, M. editor(s), EUR 30955 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, [doi:10.2760/821058](https://doi.org/10.2760/821058), [JRC128040](https://doi.org/10.2760/821058).
- Грамастик, Н. В. (2012). *Формування екологічної відповідальності в майбутніх вчителів початкових класів у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін (автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»)*. Черкаси. (Hramatyk, N. V. (2012). *Formation of environmental responsibility in future primary school teachers in the process of studying professionally oriented disciplines* (PhD thesis). Cherkasy).
- Пузир, Т., & Павлюк, С. (2021). Formation of ecological culture of the future ecologist in the process of vocational training in colleges as a pedagogical problem. *SWorldJournal*, 3(07-03), 50–56. <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2021-07-03-016>

SUMMARY

Rulievka Tetiana. The essence and structure of ecological culture for future specialists of sea and river transport.

The natural existence of modern civilization and sustainable development of society in the context of the global environmental crisis depends on the conscious and rational use of limited natural resources by humanity. The ability of an individual to feel the existence of the world, to adapt to civilizational trends and cultures, to carry out conscious activities for the appropriate transformation of the environment and responsible conservation of natural resources characterizes the level of formation of the ecological culture of a specialist.

Aim: to substantiate the essence and identify the components of the ecological culture of future maritime and river transport specialists.

Methods: theoretical (analysis, synthesis, induction) - to study scientific works on the research problem; analysis of regulatory documents and strategies for the development of the transport industry; empirical (generalization, structuring, description) - to study national and European trends in the greening of society; clarification of the essence of the concept of "ecological culture of future specialists in maritime and river transport", substantiation of the structural components of the phenomenon under study, formulation of conclusions.

Results: the basic categories of the studied concept are analyzed: "culture", "culturedness", "general culture of the individual", "ecology", "ecological culture", etc. The common features of the ecological culture of future specialists in terms of the formation of common value attitudes and morally responsible attitude of the individual to the culture of society and the achievements of nature are clarified. It is found that the ecological culture of the individual is manifested in the system "man – culture – nature". In the context of the peculiarities of professional training and the specifics of future professional activity, the structure of the ecological culture of maritime and river transport specialists is clarified, which includes motivational and value, cognitive and cognitive, behavioral and activity components. The content of the structural components of the studied concept is substantiated, which is aimed at forming the values of responsibility to nature and

compliance with its laws, mastering environmentally significant knowledge and practical skills of eco-centered professional activity.

Conclusions: systemic technical and technological changes in the transport industry and the development of the pedagogical paradigm of continuous environmental education lead to a dynamic update of the content of the structural components of the environmental culture of future maritime and river transport specialists. It is specified that the ecological culture of future maritime and river transport specialists is a dynamic component of the general culture of the individual, which is manifested by the ability of the individual to ensure interaction with nature and, in the conditions of development of value-motivational, cognitive-cognitive and behavioral-activity components in the process of professional training, ensures the ability of future specialists to carry out rational professional activities responsibly, carefully and consciously, using, increasing and preserving natural resources.

Key words: *culture, environmental culture, professional training, environmental education, future specialists in maritime and river transport.*

УДК 378

Марія Ткаченко

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ORCID ID 0000-0002-7291-0113

DOI 10.24139/2312-5993/2023.01/364-375

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧІВ ХОРЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Актуалізація професійного розвитку викладачів хореографічних дисциплін у процесі професійно-педагогічної діяльності розглядається у контексті методологічних підходів, які сприятимуть удосконаленню цього процесу. У дослідженні принципового значення набули методологічні підходи: компетентнісний, котрий зумовлює посилення мотивації науково-педагогічних кадрів кафедр хореографії, які забезпечують підготовку майбутніх фахівців-хореографів, до реалізації трьох ключових завдань (вдосконалення професійної й самоосвітньої компетентності; формування у майбутніх фахівців-хореографів компетентностей, визначених освітніми програмами спеціальності 024 Хореографія; розроблення критеріїв та показників оцінювання рівня професійного розвитку викладачів хореографічних дисциплін у процесі професійно-педагогічної діяльності з урахуванням дидактичного, організаційно-методичного, наукового аспектів роботи, а також досягнень у набутті нових компетентностей, які дають їм змогу провадити сучасний освітній процес підготовки майбутніх фахівців-хореографів); системний, котрий забезпечує цілісний погляд на проблему професійного розвитку викладачів хореографічних дисциплін у процесі професійно-педагогічної діяльності, відкриває можливості для проектування відповідної моделі з орієнтацією на освіту упродовж усього життя та побудови авторських методик викладання хореографічних дисциплін з метою удосконалення методичної системи підготовки майбутніх фахівців-хореографів; діяльнісний, який зорієнтовує процес професійного розвитку викладачів хореографічних дисциплін на вдосконалення усіх видів діяльності, розширення практичного виконавського й методичного досвіду, забезпечує оцінювання здатності педагогів сприяти професійному